

Marko ŠTROVS

Raziskovanje komunističnih pokolov

Kako je bila odkrita huda jama

Maja 1945 se je na Slovenskem znašlo več sto tisoč vojakov nemške, hrvaške in srbske vojske in ogromna množica civilnih beguncev, ki so se hoteli pred komunisti umakniti v Avstrijo, vendar jih je konec vojne zatekel na zatrpanih štajerskih cestah. Potem so odložili orožje in se pustili zajeti Jugoslovanski vojski. Angleži so potem iz Avstrije poslali v Jugoslavijo in izročili komunističnim oblastem še več kot 30.000 slovenskih, hrvaških in srbskih vojakov, ki so se prebili v Avstrijo.

Tito s tovariši je odločil, da v ujetništvo sprejme samo vojake nemške redne armade, nenemške pripadnike SS enot in vojake protikomunističnih oboroženih sil, ki so imeli jugoslovansko državljanstvo, pa naj bi pobili. S tem je bilo na smrt obsojenih več kot 100.000 ljudi. Poleg njih se je na moriščih znašla še množica Slovencev, pripadnikov nemške, italijanske in madžarske manjšine.

Slika: Tito z nekaterimi tovariši v Mariboru ob koncu maja 1945

Množične poboje so izvajale posebne komunistične enote, največ KNOJ in OZNA. Psihopatski um komandantov teh morilskih enot ni imel nobenih moralnih zadržkov, skrbelo jih je le, kje in kako pokopati množice mrtvih žrtev, saj se jim ni ljubilo kopati grobov. Zato so množična morišča organizirali pri kraških brezni (v okolici Ljubljane, na Kočevskem, na Krasu, Trnovski planoti), ob protitankovskih

jarkih (na Tezmem, med Mislinjo in Doličem, pri Slov. Gradcu, v Celju, pri Dobovi), v strelskih jarkih in topovskih zaklonih (Bistrica ob Sotli, Celje, Vojnik, Cerklje), v protiletalskih zakloniščih (Slov. Bistrica, Radeče, Krško) in v rudniških jaških, rovih in usadih (Bazovica, Rodik, Leše, Huda jama, Pečovnik, Brnica).

V vsem povojnem času se je kot grobišče v rudnikih najpogosteje omenjalo Rov Sv. Barbare v opuščnem premogovniku v Hudi jami pri Laškem. Rov je bil zaprt od leta 1942, ko so poslopja pred rovom izropali in uničili partizani. Maja 1945 so v rov najprej naganjali hrvaške begunce, ki so bili zajeti v dolini med Rimskimi Toplicami in Celjem, kasneje pa so v njem knojevci pobijali tudi ujetnike iz taborišča Teharje. Poboje na območju med Laškim in Hrastnikom, torej tudi v Hudi jami, je organizirala lokalna OZNA, ki jo je takrat vodil Pevec Konrad – Konči (Zdenko).

Konrad Pevec - Zdenko

Slika: Konrad Pevec - Zdenko pred koncem vojne

Konrad Pevec je bil pred vojno jamski nadzornik v rudniku Hrastnik in je dobro poznal vse rove v okoliških jamah, tudi Rov Sv. Barbare in tamkajšnje jaške. Tudi drugi knojevci iz 1. bat. 3. brigade KNOJ, večinoma iz Zasavja, so te jame poznali in so jih zato uporabili za nemoteno pobijanje in prikrivanje žrtev. Pevca so nekaj let po koncu vojne komunistične oblasti postavile za direktorja rudnika Laško. To je izkoristil zato, da je rudarjem ukazal zapreti dostop do morišča oziroma grobišča v rovu s sto metrov dolgim zamaškom iz nasutja, v katerega so rudarji vgradili kar 13 trdnih betonskih in zidanih pregrad.

Ker sem se rodil v zasavskih hribih, sem že v otroških letih poslušal starejše pripovedovati, kako so ropali hrvaške

begunce, ki so v neskončni koloni potovali iz Savinjske doline proti Hrastniku.« Kaj je bilo z njimi« sem spraševal. »Nič, pobili so jih za Hrastnikom.« S strahom sem gledal majhnega, tršatega možakarja, za katerega so pravili, da je pred poboji, komaj šestnajstleten, z dolgim cvekom zategoval žico, s katero so jetnikom vezal roke. No, kmalu potem se je obesil. Oče je pravil o mladem, visokem Dolenjcu, ki je pred streljanjem skočil v brezno, nato pa po ušel iz jamskih rovov in neko noč prišel na njihovo kmetijo. Ko se je najedel in napil, je šel naprej. Tudi ob drugih priložnostih so starejši možje, zlasti če so se napili, govorili o pobojih. Nihče pa ni hotel govoriti konkretno in po vprašanjih so umolknili. Poboji so ostali kot zlovščica skrivnost. Zato sem spomladi 2008, ko so me postavili za vodjo Službe za vojna grobišča, skušal napraviti vse, da bi odkrili katerega od zasavskih množičnih grobišč. Prva izbira je bila Huda jama. Komisija za vojna grobišča je to načrtovala že od svoje ustanovitve takoj po letu 1990, vendar se dela ni nihče lotil zaradi neprehodnih birokratskih ovir.

Slika: Vhod v rov Sv Barbare pred odkritjem grobišča

Rov Sv. Barbare je bil del premogovnika Huda Jama v sistemu zasavskih premogovnikov. Odkopavanje premoga so opustili in rudnik zaprli leta 1992. Od takrat so podzemni rovi samevali. Kot strateško rezervo virov odlične vode jih je odkupila Pivovarna Laško in jih vzdrževala.

Rov so zapirala težka vrata.

Slika : Komisijski ogled Barbara rova

Okoličani so ves povojni čas vedeli, da so knojevci po vojni v rudniku pobili množico ljudi, vendar v prejšnjem režimu tega niso upali podvedati naglas. Po letu 1991 so začele k Rovu Sv. Barbare zahajati različne komisije.

Slika: Zid, ki je zapiral stranski rov z moriščem

Vse komisije in drugi radovedneži so prihajali k zidu, ki je 370 metrov od vhoda zapiral dostop do morišča. Zaradi rudarske birokracije ni nihče upal prebiti tega zida.

Takoj po prevzemu vodstva Službe za vojna grobišča sem začel iskati možnosti za odkritje grobišča v Hudi jami. Ugotovil sem, da birokrati na področju rudarstva, gradbeništva in okolja ne bodo sodelovali in ne bodo dali nobenega dovoljenja ali

330 metrov od vhoda se je odcepil stranski rov, ki je bil 40 metrov od knjišča zaprt z zidom

soglasja, vendar ne bodo prepovedali del. Potem sem pridobil soglasje Pivovarne Laško kot lastnice jame. Kot malo naročilo smo potem pri Rudniku Trbovlje Hrastnik (RTH) naročili prebitje zapornega zidu. Da ne bi kdo kaj sitnaril, so to 24. julija 2008 izvedli kot vajo jamskih reševalcev.

Slika: Dogovarjanje jamskih reševalcev pred razbitjem zapornega zidu v Barbarinem rovu

Foto: Štrovs

Zid je bilo zlahka podreti, vendar je bil rov za njim do stropa zatrpan z jalovino.

Slika: Prebitje zapore rova k morišču

Foto: Štrovs

Slika: Kaj je za zasutjem

Foto: Marko Štrovs

Nihče ni vedel, kako daleč sega zasutje v rovu. Rudar je zlezal na kup jalovine in povedal, da ne vidi, kje se nasutje konča.

Potem je ministrstvo, pristojno za grobišča, na natečaju za dobrih 37.000 € izbralo usposobljeno podjetje za izvajanje rudarskih del, da bi odstranilo najdeno jalovino in odprlo pot do treh jaškov, ki naj bi bili približno 150 metrov naprej po rovu.

Izbran je bil Rudnik Trbovlje Hrastnik, ki je do konca rudarjenja v tistih rovih kopal premog, na koncu tudi glino.

Po silnih birokratskih zapletih, ki jih je uspešno razrešil rudarski inženir mag. Gorazd Hafner, so rudarji lahko začeli kopati. Ker je bil rudnik že zdavnaj zaprt, v njem ni bilo elektrike in druge infrastrukture, zato je bilo treba najprej namestiti agregat in urediti zračenje. Rudarji so kopali na star način, s krampom in lopato. Po ohranjeni progji so odkopani material odvažali v slepi rov.

Slika: Rudarji so kopali kar na roke, kramp, lopata in hunti

Foto: Marko Štrovs

Ko so rudarji odkopali toliko rova, za kolikor so dobili plačano po pogodbi, torej za 37 tisoč €, se je delo ustavilo. Ministrica Cotmanova ni hotela razpisati natečaja za nadaljevanje del v Rovu Sv. Barbare, češ da v proračunu ministrstva za tisto leto (2008) nima denarja za takšen namen. Potem je finančni minister Bajuk za ta namen

prerazporedil na ministrstvo 129 tisoč €, vendar se ministrica s tem denarjem sploh ni hotela ukvarjati. Njena državna sekretarka Romana Tomc pa ni hotela podpisati razpisa z izgovorom, da je že jesen in da načrtovanih del ne bi mogli končati v istem koledarskem letu. Z denarjem iz proračuna za 2008 bi bojda lahko plačali samo dela, ki bi bila dejansko izvršena do konca novembra 2008, bilo pa je jasno, da obsežnih del ne bo možno končati pred marcem 2009.

Iskal sem druge možnosti. Kot tretji v vrsti možnih podpisnikov na ministrstvu je potem generalni sekretar Pristovšek podpisal predlog vladi, naj prerazporedi 129.000 €, ki jih Cotmanova in Tomčeva nista hoteli porabiti za kopanje rova do prikritega grobišča v Hudi jami, na Ministrstvo za kulturo. To ministrstvo bi potem dobljeni denar takoj (še leta 2008) preneslo Muzeju novejšje zgodovine, ki ga je takrat vodil Jože Dežman, predsednik komisije za prikrita grobišča, kot vnaprejšnje plačilo za odkrivanje grobišča v Hudi jami, ki bi se lahko nadaljevalo še v naslednjem letu. Ta zapleten načrt je uspel, čeprav se je medtem vlada zamenjala. Mogoče prav zato, saj se novi (na levo obrnjeni) ministri takoj po prevzemu oblasti niso povsem zavedali, kaj to pomeni.

Seveda je bilo treba rešiti še veliko težav. Največje je uspešno rešil Dežman in izpeljal naročilo del, ki jih je spet prevzel RTH. Dovoljenje za izvedbo rudarskih del v Barbarinem rovu je podpisal jamski inženir Ivan Kenda, ki je za lastnika, Pivovarno Laško skrbel za vse jamske rove in jaške v njihovi posesti.

Slika: Ko je bilo nasutje odstranjeno, je bilo treba prebiti več zidanih in betonskih pregrad

Foto: Marko Štrovs

Večina rova je bila izdolbena v trdno skalo, malo manj kot 40 metrov pa je bilo izkopano skozi drobljivi lapor. Tam je bilo treba rov podpreti z jamskim lesom. Rudarji so uporabili staro rudarsko tehniko s "štempeljni" in "rigelni".

Slika: Inženirja Gorazd Hafner in Ivan Kenda preverjata cimprovje v rovu

Foto: Marko Štrovs

Ta pregrada je bila res močna. 90 cm izredno trdega betona, armiranega z železniškimi tračnicami, pred njim pa še debelejši opečni zid.

Slika: Prebita pregrada

Foto: Štrovs

Slika: Po 90 metrih odkopane pregrade smo našli truplo ubežnika, ki se je z morišča prikopal do tja.

Foto: Marko Štrovs

Foto: Marko Štrovs

Ko so rudarji prebili sistem betonskih, zidanih in lesenih pregrad, so prav pod stropom rova našli posmrtno ostanke moškega, ki se je potem, ko so rablji odšli in rova zazidali, tam prebijal na prosto, dokler ni omagal in umrl.

Slika: Od tu se je že dalo preriniti do konca nasutja

Foto: Marko Štrovs

Skozi rov, ki ga je najdeni ubežnik prekopal od morišča, se je že dalo priti do konca nasutja. Tam se je pred nami odprl prazen rov.

Slika: Prazen rov na koncu nasutja in pregrad

Foto: Štrovs

Potem so rudarji potrebovali še približno teden dni, da so iz rova odpeljali še zadnje ostanke nasutja. Ko je bila pot naprej proti jaškom odprta, smo čakali še približno teden dni, da se je iz prej zaprtega prostora razkadir ogljikov dioksid. Ko so jamski reševalci ugotovili, da se tam že da dihati, so dovolili nadaljevanje raziskave. Nadaljevali smo 3. marca 2009.

V rovu, ki je bil zazidan 63 let, so po tleh še ležale tračnice jamske železnice, pragovi pa so razpadli v prah. Nekaj deset metrov naprej so bila tla rova po celi širini prekrita s čevlji. V kanalu ob strani je ležalo človeško okostje, malo naprej še eno. Potem smo prišli do prvega jaška. Z nasprotne stene se je v preteklih letih odtrgalo precej kamenja in se usulo v jašek. Preko tega plazu smo obšli jašek in šli naprej. Po kakšnih 30 metrih smo v soju baterijskih luči zagledali nekaj belega. Ko smo se približali, smo ugotovili, da je to množica mumificiranih trupel pobitih ljudi. Bila so čisto bela in tako dobro ohranjena, da se je dalo prepoznati poteze na obrazih.

Slika: Trupla na tleh rova Sv. Barbare

Foto: Marko Štrovs

Foto: Marko Štrovs

Foto: Marko Štrovs

Foto: Marko Štrovs